

PJESNIK GINTER AJH

Ginter Ajh (*Günter Eich*, 1907–1972) je, po opštem mišljenju, jedan od najznačajnijih njemačkih pjesnika druge polovine 20. vijeka. Posebno je važna njegova pjesnička zbirka *Zabačeni salaši*, objavljena tri godine po svršetku Drugog svjetskog rata. U njoj je tegobno iskustvo iz zarobljeničkog logora, iskustvo ratne katastrofe i sloma nacističke Njemačke došlo do svog jakog, vrlo upečatljivog izraza. Po riječima Valtera Helerera, Ajh je „kao nije-dan drugi njemački pisac poslije 1945, umio da poveže praktična mučna pitanja s najosjetljivijom poezijom“. To je vrijeme kada će se svojim prvim djelima javiti i drugi bitni pjesnici poslijeratne epohe, kao Ajhov prijatelj Peter Huhel, zatim Karl Krolo, Paul Celan i Ingeborg Bahman. Ukratko, vrijeme početka jedne nove njemačke književnosti, nakon tzv. „nultog časa“ (*Stunde Null*) kojim je označen totalni poraz nacionalsocijalističkog režima, njemačke vojne sile i države, sa kulturom koja im je služila. A 1956. umiru vodeća imena njemačkog pjesništva prethodnih decenija, poetički i politički suprotstavljeni Gotfrid Ben i Bertolt Breht.

Ajh je rođen 1907. u Lebusu na Odri, na istoku zemlje, u porodici upravnika poljoprivrednog imanja. Familija je već u njegovoj prvoj godini napustila Lebus, promijenivši nekoliko boravišnih mjesta, da bi se 1918. nastanila u Berlinu. Četiri godine kasnije uslijedilo je preseljenje u Lajpcig, gdje će Ajh maturirati 1926. I pošto je „htio da učini nešto što nikome društveno ne bi moglo naročito koristiti“, upisao je studije sinologije u Berlinu. Bio je to „gest odbijanja“ onoga što mu se nudilo, gest koji će ostati „konstanta u njegovom životu i djelu“ (S. Miler-Hanpft). Počinjao je da studira i ekonomiju u Lajpcigu, da bi 1928/29. nastavio studije sinologije u Parizu. Početkom tridesetih godina postao je, napustivši studiranje, slobodni književnik.

Debitovao je zbirkom *Pjesme* (1930), ali do svog moćnog pjesničkog izraza doći će tek mnogo kasnije, u zbirci *Zabačeni salaši* (1948), u koju su ušle i neke pjesme iz prvijenca. Tridesetih godina baviće se uglavnom pisanjem radio-drama. Za vrijeme Drugog svjetskog rata bio je u vojnoj službi, kao cenzor u bibliotekama Vermahta i pri avijaciji. Njegov berlinski stan razoren je u bombardovanju 1943, pri čemu je uništen i najveći broj njegovih rukopisa. On sam dopao je u aprilu 1945. američkog zarobljeništva, gdje je proveo nekoliko mjeseci u logoru kod Remagena, o čemu svjedoče brojne pjesme iz tog perioda.

Poslije rata Ajh je pristupio novoosnovanoj književnoj Grupi 47 (dobivši i njenu nagradu), nastavio da piše za radio, ali i pjesme i kraću prozu. U toj grupi upoznao je austrijsku književnicu Ilzu Ajhinger, koja će mu postati druga supruga. Između 1944. i 1954. živio je u južnobavarskom gradiću Gajzenhauzenu, praktično kao izbjeglica iz razorenog glavnog grada Njemačke.

Ajh je docnije, kad se njegova životna situacija stabilizovala, proputovao više evropskih i azijskih zemalja. U Jugoslaviji je boravio tokom ljeta 1960, a još neke balkanske zemlje

posjetio u jesen naredne godine, na putu prema Bliskom Istoku. Nekoliko dalekih azijskih zemalja, uključujući Indiju i Japan, posjetio je 1962, vrativši se kući preko Kanade i Amerike.

Posljednjih desetak godina živio je kod Salzburga, grada u kojem je umro krajem 1972.

Za svoje književno djelo dobio je veći broj uglednih nagrada u Njemačkoj i Austriji, među njima i Bihnerovu.

Objavio je sljedeće pjesničke zbirke: *Gedichte (Pjesme, 1930)*, *Abgelegene Gehöfte (Zabačeni salaši, 1948)*, *Untergrundbahn (Podzemna željeznica, 1949)*, *Botschaften des Regens (Poruke kiše, 1955)*, *Zu den Akten (U akta, 1964)*, *Anlässe und Steingärten (Povodi i kameni vrtovi, 1966)*, *Nach Seumes Papieren (Prema Zojmeovim hartijama, 1972)*.

Često se navode riječi iz poznate Ajhove radio-drame *Snovi (1950)*: „Budite neugodni, budite pijesak, ne ulje u mehanizmu svijeta!“ A u jednoj kasnijoj pjesmi kazao je da je svoju nadu polagao u dezertere. Što ipak ne znači da je on bio angažovani pjesnik u sartrovski smislu. Da i ne pominjemo kako je nekima bio sumnjiv jer je pisao za radio koji je, kao i sve drugo, bio u funkciji i pod kontrolom nacionalsocijalističkog režima. Prije bi se moglo reći da je bio svojeglavo svoj, naglašeno skeptičan pa i cinično odbojan prema svim društvenim teorijama, usrećiteljskim projektima i kolektivnim predstavama. Makar i sa zakašnjenjem u odnosu na iskušenja ideologije i historije. Pjesma „Zakašnjenje“ govori o tome: „Laocea sam susreo / prije Marksa. / Ali jedan / društveni hijeroglif / sustiže me u lijevom trenutku, / desni već bješe prošao.“ Pjesnik je ipak, poglavito poslije rata, ponekad reagovao na stanja u društvu, pa i na partijsku politiku, recimo u pjesmi „Seminar za pokojnike“ (iz zbirke *Povodi i kameni vrtovi*), gdje je pomenuo SPD, neke muškarce i „poslanike blagostanja“: „Ribali su nas / šmirgl-papirom, / činjeničnim izvještajima / i učtivošću. (...) Puškarnico, budi budna!“ Pjesma se završava ovim riječima: „I odlučih / da uzmem službu / u podzemnim tamnicama pravедnosti.“ U pjesmi „A stvarnost“ iz iste zbirke govori se – možda pod uticajem čuvenog Adornova diktuma – i protiv same lirike: „lirika / po svome biću fašistoidna, / procesi u asimetričnoj rečenici, / nasilje nužno / da bi se svijet promijenio.“ Odbacuju se i „učvršćene kule od slonovače“ i „realistički način pisanja“ jer „služe vlasti“.

Poetski jezik Gintera Ajha postajao je sve koncizniji, škrtiji, odbojnost prema ideološkim konstruktima i idejama u skladu s „duhom vremena“ sve veća. Pjesnikovi pogledi na život i svijet učvršćivali su se u nekoj vrsti izrazitijeg personalizma i stoicizma. Oslobođao se i onih lirskih sazvučja iz svojih ranih pjesama koja su, s jedne strane, mogla podsjećati na Rilkea, a s druge na Gotfrida Bena ili predstavnike lirike prirode (Lerke). Katkad i na Brehta. A otkako je u „nultom času“ za njemačku kulturu, u pjesmi „Inventar“ sveo svoja izražajna sredstva (odnosno jezik preživjeloga vojnika) na nabranje preostalih priručnih predmeta (kao što su kapa, konzerva, tanjir, čavao, notes, srce olovke), Ajh je počeo da „ljušti“ sve suvišno sa tijela pjesme, oslanjajući se još više na značenjsku nosivost imenica, s udarnom snagom slika surove stvarnosti. Ili slika koje su ostale u oku vičnom da vidi ono što većini ljudi izmiče. Da vidi neočekivane relacije među stvarima, prelive boja, dragocjene detalje. Tako se razvijala i usavršavala poezija koja je, poslije svih mogućih modernističkih „izama“, svih metaforičkih ili retoričkih puteva i stranputica, uključiv i „magiju“ natur-lirike, postajala čitaocu bliža i razumljivija. Osjetio je čitalac da mu ta poezija govori s legitimacijom nepatvorenog životnog iskustva, da se ne kiti ni tuđim ni izanđalim lirskim perjem, da ne laže. Ne laže ni kada nastaje u znanim formama vezanog stiha, no čija muzikalnost ne dje-

luje isprazno. Nije tom čitaocu smetala ni provokativna, gotovo blasfemična rima „Helderlin“ – „urin“ iz pjesme „Nužnik“ jer nije pjesnik (pjesnik koji je i svjedok) bio kriv što mu se u groznoj stvarnosti logora nametnula i takva zvučna asocijacija.

Na jednom književnom skupu u Francuskoj Ajh je govorio i o svom poimanju jezika poezije: „Istinskim jezikom čini mi se onaj u kojem se riječ i stvar podudaraju. Iz ovog jezika, koji se nalazi oko nas, a u isti mah ga nema, valja prevoditi. Najuspjeliji prevod najbliži je ovom pratektstu i dostiže najviši stupanj stvarnosti.“

Ajhova poezija predstavljala je važno umjetničko osvojenje na „brisanom prostoru“ njemačkog poraza, dobitak u naporima književne i kulturne obnove. A Ajh se i kasnije, u skladu sa svojim odbijanjem onoga što je „korisno“, još više klonio lake razumljivosti i retoričnosti stihova, postajući sve zagonetniji i hermetičniji, iako ne u mjeri jednog Paula Celana. Izraz mu je postao svedeniji, lapidarniji, na granici ćutanja. Posljednja za života objavljena zbirka *Prema Zojmeovim hartijama* sadrži svega desetak pretežno kratkih pjesama. Znatan broj Ajhovitih stihova ne može se dobro razumjeti bez neophodnih objašnjenja. Ima i pjesama u cjelini čiji nam se smisao ne otvara bez uvida u kontekst u kojem su nastale. A ne možemo prečuti ni samoironične tonove na račun svoje čitanosti, kao u ovim duhovitim stihovima:

*U Solunu
poznajem jednoga koji me čita
i u Bad Nauhajmu.
To su već dvojica.*

Jerg Drevs je u pogovoru knjizi Ajhovitih sabranih pjesama (*Sämtliche Gedichte*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 2006) zapazio da „direktna linija ka rezignativnom stoicizmu starog Ajha“ vodi od njegovog logorskog iskustva, iskazanog posebno snažno i u ovim stihovima:

*Ničim nedirnuta se čuva
svjetskog savršenstva slika.
Božji leden dah duva
preko šatora zarobljenika.*

To su završni stihovi pjesme „Proljeće u Zlatnoj milji“. Tako se – da li svjesno ironično? – zvao američki logor za zarobljene njemačke vojnike, podignut pored Rajne kod Remagena. Onaj ko je tu mjesecima osjećao prijeteći dah smrti kao ledeni dah samog boga, nije nikako mogao ostati nepromijenjen. Sjećanje na to granično iskustvo bitno je uticalo na njegovu sliku svijeta do samog životnog kraja.

Stihovi o ratnom i zarobljeničkom iskustvu neslobode i nasilja, iskustvu ljudskog zla i bijede, predstavljaju poeziju čovjeka izloženog ludačkim hirovima i stranputicama historije. To je poezija kažnjenog i poraženog individuuma u sukobu neprijateljskih sila. Ajh se docnije sarkastično obračunao s njemačkim militarizmom i kultom vođe: „ovdje se nova pošiljka / udova i crijeva / ugovara, ovdje generalštab / šilji usne / za poljubac čizme“ („Dodatak Klauzevicu“, zbirka *Povodi i kameni vrtovi*). Pjesnik je već bio stigao do potpune rezignacije što pokazuju, na primjer, neke pjesme iz zbirke *U akta*. Paradoksalno, to je vrijeme punog zamaha

tzv. njemačkog privrednog čuda. S rastom obnoviteljskog optimizma u društvu, kod pjesnika je, čini se, rastao lični pesimizam. Osjećanje rezignacije lijepo se vidi u pjesmi „Prekasno za skromnost“, koju navodim u cijelosti:

*Uredili smo kuću
i zastrli prozore,
imali smo dovoljno zaliha u podrumima,
uglja i ulja,
a među naborima kože
smrt skrivenu u ampulama.*

*Kroz procijep u vratima gledamo svijet:
pijetla odrubljene glave
koji po dvorištu trči.*

*On je zgazio naše nade.
Vješamo čaršave na balkone
i predajemo se.*

Pjesnik se, međutim, nije predao. Nije kapitulirao pred silama koje su bile i ostale neklone prema umjetnosti. Ostao je vjeran pozvanju pjesnika kao istinoljubivog svjedoka i epohalnih (ratna kataklizma) i svakodnevnih životnih zbivanja, ma koliko da to bješe bolno i puno teških iskušenja. Sačuvao je istančano čulo i za zbivanja u samoj prirodi, mada je i u tom smislu postajao distancirani, ironični, da ne kažem pomalo ozlojeđeni posmatrač. U jednoj pjesmi o ljepoti rekao je da ljepotu više ne očekuje jer je možda postao ravnodušan. A nekad ju je, otvarajući prozor, očekivao sa suzama u očima, da bi mu se ukazivalo samo ono što je ružno. Na kraju je dospio dotle da, kako je negdje napisao, ne vidi više ničeg ružnog, ali ne očekuje ni utješni susret sa ljepotom. Sudeći po žaokama iz pojedinih pjesama (npr. na račun književne kritike), Ajh se ni u njemačkom književno-kritičkom pogonu nije uvijek najbolje osjećao. Neke pjesme iz završnog perioda stvaranja počivaju na ogođenoj ironiji, poput „Optike“ (*Prema Zojmeovim hartijama*) koja sažima paradoksalan pogled lirskog subjekta na prijatelje i neprijatelje: „Kad oko oslabi, / prilazi se bliže / da bi se prijatelji prepoznali. // Stave se naočari, / koriste kontaktna sočiva / i primijeti / sasvim izbliza / crno / ispod nokta neprijatelja.“

Ajh je, slijedeći etičke i umjetničke naloge slobodnog duha, pjevao s izoštravajućim pogledom na stvari. Nije želio da zavarava ni sebe ni druge.

Svakako je dobro znao da nema i ne može biti prečice do punog duhovnog samoostvarenja, do nastanka izuzetnog ili velikog umjetničkog djela. A do toga je ipak bilo najviše stalo i pjesniku koji je umio da se podsmjehne ponajprije samom sebi.